

РЕЧІ З РОДОВИМИ ОЗНАКАМИ ЯК ОБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

THINGS WITH ORIGIN FEATURES AS OBJECTS OF CIVIL RIGHTS

Скрипник В.Л.

*кандидат юридичних наук, завідувач кафедри галузевих юридичних наук
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського*

У статті проведений науково-теоретичний аналіз сутності та правової природи речей, які характеризуються родовими ознаками, дослідження особливостей їх правового режиму та визначення місця в системі об'єктів цивільних прав. Проведена наукова розвідка свідчить про тісний взаємозв'язок між речами, визначеними родовими ознаками й індивідуально визначеними, що є підставою для певного перегляду традиційної концепції щодо залежності природи цивільно-правового договору від його предмету. Автором зроблено чіткий висновок про те, що в системі класифікації речей за ознаками їх родової належності й індивідуальності, необхідно виокремлювати квазі-індивідуальні речі, тобто такі речі з родовими ознаками, які після їх відчуження, і відповідної ідентифікації можуть набувати ознак індивідуально-визначених речей. Акцент зроблено не тільки на дослідженні теоретичних проблем, а й на дослідженні питань практичного характеру.

Ключові слова: об'єкти цивільних прав, речі як об'єкти цивільних прав, класифікація речей, речі з індивідуально визначеними ознаками, речі з родовими ознаками.

В статье проведен научно-теоретический анализ сущности и правовой природы вещей, которые характеризуются родовыми признаками, исследование особенностей их правового режима и определения в системе объектов гражданских прав. Проведенное научное исследование свидетельствует о тесной взаимосвязи между вещами, определенными родовыми признаками и индивидуально определенными, что является основанием для определенного пересмотра традиционной концепции о зависимости природы гражданско-правового договора от его предмета. Автором сделан четкий вывод о том, что в системе классификации вещей по признакам их родовой принадлежности и индивидуальности, необходимо выделять квази-индивидуальные вещи, то есть такие вещи с родовыми признаками, которые после их отчуждения и соответствующей идентификации могут приобретать признаки индивидуально-определенных вещей. Акцент сделан не только на исследовании теоретических проблем, но и на исследовании вопросов практического характера.

Ключевые слова: объекты гражданских прав, вещи как объекты гражданских прав, классификация вещей, вещи с индивидуально определенными признаками, вещи с родовыми признаками.

The article deals with conducting scientific-theoretical analysis of the essence and the legal nature of things characterized by the origin features, studying peculiarities of their legal regime and determining the place in the system of the objects of civil rights. The conducted research proves that there is a tight connection between the things characterized by the origin features and individually determined that is the basis for a certain review of the traditional concept concerning dependence of the nature of civil-legal agreement on its subject. The author comes to the distinct conclusion that there should be differentiated quasi-individual things in the system of classifying things on their origin features. These are such things with origin features which can acquire characteristics of individually determined things after they are alienated. The research of both theoretic and practical issues are emphasised.

Key words: objects of civil rights, things as the objects of civil rights, classification of things, things with individually determined features, things with origin features.

Постановка проблеми. У Цивільному кодексі України (далі – ЦК) вітчизняним законодавцем вперше виокремлена глава «Об'єкти цивільних прав», що зумовлює потребу з'ясування юридичного статусу окремих об'єктів, визначення їх правового режиму та порядку використання в цивільному обороті. Від успішного розв'язання цих відповідальних і складних проблем залежить ефективність регулювання майнових відносин у суспільстві в умовах побудови ринкової економіки.

Стан опрацювання проблематики. У сучасній українській цивілістиці зроблені перші кроки в напрямку дослідженні об'єктів цивільних прав із загальнотеоретичних позицій. Окремих питанням, пов'язаним з особливостями таких об'єктів, як майнові права, послуги, результати інтелектуальної діяльності було присвячено низку спеціальних досліджень (М.К. Галянтюк, О.В. Дзера, Н.С. Кузнецова, Р.А. Майданик, Є.О. Мічурін, З.В. Ромовська,

О.С. Сліпченко, І.В. Спасибо-Фатєєва, Є.О. Харитонов, Г.Г. Харченко, С. І. Шимон та ін.). Проте у правовій думці питання щодо речей, як об'єктів цивільних прав, не одержало розгорнутого висвітлення, хоча і згадується в працях багатьох цивілістів. Поза належної уваги науковців залишаються дослідження окремих видів речей, особливість їх участі у цивільному обороті та місце в системі об'єктів цивільних прав.

Метою цієї статті є з'ясування сутності та правової природи речей, які характеризуються родовими ознаками, дослідження особливостей їх правового режиму та визначення місця в системі об'єктів цивільних прав.

Виклад основного матеріалу. У цивільному законодавстві більшості пострадянських республік поняття об'єкту цивільних прав безпосередньо відсутнє, проте у відповідній статті «Види об'єктів цивільних прав» наводиться їх перелік (ст. 177 Цивільного кодексу України (далі – ЦК)

ст. 128 Цивільного кодексу Республіки Білорусь, ст. 7 Цивільного кодексу Республіки Грузії, ст. 128 Цивільного кодексу Російської Федерації та ін.). У ч. ст. 115 Цивільного кодексу Республіки Казахстан законодавець серед об'єктів цивільних прав спочатку виділяє майнові й особисті немайнові блага і права (курс – В.С.), а далі наводить їх перелік.

У доктрині цивільного права під об'єктами цивільних прав традиційно розуміють будь-які матеріальні та нематеріальні блага, з приводу яких виникають цивільні правовідносини, часом звертаючи увагу на те, що «об'єкти цивільних прав» і «об'єкти правовідносин» – поняття тотожні [17, с. 218], втілюючись у певному майновому чи немайновому благові, яке має відповідний цивільно-правовий режим (завдяки якому виступає як цивільно-правова категорія) і владування яким становить охоронюваний законом інтерес особи [18, с. 50].

І це, як зазначає Є.О. Харитонов, дає змогу рівною мірою користуватися як тим, так і іншим терміном [15, с. 103]. До загальних ознак блага належать: корисність (здатність задовольняти потреби), яка усвідомлена (відкрита) людиною; доступність до володіння або є належність особі (обладання) [12, с. 87]. Тобто, об'єктами конкретних цивільних правовідносин можуть виступати лише речі, які є повністю або частково оборотоздатні, тобто ті, які перебувають у цивільному обороті, можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином.

У ст. 177 ЦК України серед об'єктів цивільних пр У ст. 177 ЦК України серед об'єктів цивільних права законодавець розрізняє: речі, зокрема гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.

Щодо безпосереднього поняття «річ», у ст. 177 ЦК зазначено, що річчю є «предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки».

У цій законодавчій дефініції відчувається «подих» римського приватного права, де юристи серед об'єктів розрізняли *res corporales* (тілесні речі, що мали матеріальну субстанцію і до яких можна було доторкнутися) і *res incorporales* (безтілесні речі, що не мали таких властивостей, наприклад, право спадкування чи право, що виникало із договору, сервітути, право вимоги) [7, с. 108].

В юридичному значенні під речами розуміються як предмети побуту, так і різного роду енергія, складні матеріальні об'єкти, наприклад, залізниці, газоподібні і рідкі речовини, як-от газ і вода тощо. Виходячи з цього, речами можна назвати надані природою і створені людиною блага (цінності) матеріального світу, які виступають як об'єкти цивільних прав [5, с. 254].

Речі є одним із найпоширеніших об'єктів цивільних прав. Саме речі є предметом більшості цивільно-правових договорів: купівлі-продажу, поставки,

контрактації, договорів на постачання енергоресурсами через приєднану мережу, дарування, пожертви, міни, довічного утримання, найму (оренди), лізингу, зберігання, позики та ін.

Речі виступають предметом цивільно-правових договорів не стільки через належні їм фізичні властивості, а тому, що мають можливість задовольняти потреби учасників цивільного обороту і ця обставина враховується у правових нормах, які надають право одним учасникам цивільного обороту вимагати вчинення певних дій або утримання від вчинення певних дій інших щодо конкретних речей. Тому до речей належать й окремі види енергії, оскільки вони є матеріальними благами, які можуть задовольняти певні майнові інтереси учасників цивільних правовідносин

Речі, їхні властивості завжди перебували в полі зору цивілістичної науці, незважаючи на те, що у попередніх кодифікаціях цивільного права цей інститут ігнорувалася. Необхідність з'ясування тих чи інших властивостей речі потрібна для вирішення питання щодо застосування конкретних норм права, які регламентують особливості правовідносин з врахуванням властивостей речі.

У чинному законодавстві класифікація речей проведена за різними критеріями, і законодавець наводить поняття і ознаки речей нерухомих і рухомих (ст. 181 ЦК); подільних та неподільних (ст. 183 ЦК); речей, визначених індивідуальними або родовими ознаками (ст. 184 ЦК) та ін.

У науковій літературі традиційно вважається, що у новому ЦК України вперше на законодавчому рівні встановлені критерії розмежування речей, визначених індивідуальними чи родовими ознаками [6, с. 321].

З цим висновком не можна не погодитися, проте водночас необхідно зазначити, що ще в першій кодифікації приватного права в Європі – Цивільному кодексі Східної Галичини 1797 р., який поширювався на землі Галичини і Буковини, ще задовго до всесвітньо відомої кодифікації приватного права імператором Наполеоном (*Code Napoléon*), вже наводилася класифікація речей *замінних* і *незамінних*, яка походила з класифікації речей із родовими ознаками і речей з індивідуально-визначеними ознаками.

Так, у ст. 20 ч. II глави I Кодексу «Про поділ і властивості речей» законодавець розрізняв речі ті, що *замінюються* (*res fungibiles sunt*), і ті, що не *замінюються* (*res nonfungibiles sunt*). А у ст. 21 зазначено, що замість замінних речей, дозволяється повертати інші речі тієї самої вартості, роду, якості, міри, у тій самій кількості і тієї самої ваги [2, с. 128-131].

Тобто у цій новелі знайшов відображення один із постулатів римського приватного права: “*genera non pereunt*” (родові речі не гинуть).

Незважаючи на відсутність легального визначення поняття речей родових і індивідуально визначених, це не ставило проблем у вітчизняній цивілістиці. В одному з перших вітчизняних україномовних підручників С.І. Вільнянський визначає родовими речами речі, що мають родові ознаки – кількість,

вагу, міру, тобто розглядаються як певна кількість речей того самого роду. Наприклад, 10 вагонів пшениці, 100 кг цукру, 10 000 м бязі, 10 ящиків цвяхів і т.д. Родові речі, звичайно, є також і замінними речами [1, с. 320].

Практично це поняття збігається з легальним визначенням, яке сьогодні наводить законодавець: «Річ є визначеною родовими ознаками, якщо вона має ознаки, властиві усім речам того ж роду, та вимірюється числом, вагою, мірою» (ч. 2. ст. 184 ЦК України).

Влада людини над річчю містить у собі право. Ще К.П. Победоносцев зазначав: «Маючи владу над річчю, я маю річ набути, я набув саму річ; маючи вимогу щодо речі, я маю лише право на набуття речі. Перше є правом на річ, друге – право на річ, яке можна здійснити» [8, с. 82–83].

Згідно з сучасною теорією речових прав, об'єктом речових прав може бути лише індивідуально-визначена річ, і за межами речових прав залишаються не лише речі, визначені родовими ознаками, а й сукупність різнорідних речей, які підпорядковані єдиній меті, майнові комплекси [13, с. 319].

Тобто, речі з індивідуально визначеними ознаками виступають як конкретний об'єкт речових прав, а речі родові зумовлюють виникнення права на абстрактну річ і відповідного обов'язку щодо передачі певного роду речей у певній кількості (зерна, вугілля, картоплі), наприклад, за договором поставки чи контрактації. Зобов'язальні права можуть виникнути і на частину речі (продаж чи здачу в найм частини будинку чи квартири).

Звичайне, повсякденне уявлення про речі може не завжди збігатися з їх юридичним значенням. Зміст того чи іншого поняття з часом може змінюватися. Так, у дореволюційній цивілістиці поряд із класичними класифікаціями речей розрізняли такі різновиди майна: а) *родове і належно набуте (благоприобретенное* – рос.). Так, до родового зараховували майно, набуте за правом законного спадкування; майно, яке перейшло від першого його набувача хоча і за заповітом, проте до такого родича, яке б набуло його і за умови спадкування за законом; будівлі і споруди, зведені в селищі чи в місці на землі, яка перейшла у спадщину та ін. [11, с. 131].

Традиційно вважається що нерухомі речі завжди є речами з індивідуально-визначеними ознаками. Проте такий висновок нам не здається категоричним, коли йдеться, наприклад, про багаторічні насадження, об'єкти новобудов до їх реєстрації тощо.

Правовим наслідком поділу речей на речі з індивідуально визначеними ознаками чи з родовими є визнання її замінною чи незамінною.

Родові ознаки може надавати речі не лише її вид (цукор, борошно, цемент, вугілля), а й її виробник. Продукти харчування вважаються речами з родовими ознаками, навіть якщо вони розфасовані у невеличку тару чи упаковку [10, с. 231].

Поділ речей на індивідуально визначені і визначені родовими ознаками пов'язаний не лише з характеристикою властивостей самої речі (яка може

визначатися вагою, мірою, обсягом тощо). Визначати характер властивостей речі (родова чи індивідуальна) можуть і самі сторони, укладаючи договір. Так, якщо під час відвантаження телевізорів, холодильників, транспортних засобів сторони зазначають лише рід, навіть якщо він конкретизований (наприклад, телевізори чи холодильники відповідної моделі) і загальну кількість речей, то предметом договору, незважаючи на таку родову конкретизацію, виступають речі, визначені родовими ознаками.

Під час укладання договору купівлі-продажу в роздрібній торгівлі продавець і покупець шляхом індивідуалізації речі (скажімо, після відповідної відмітки у технічному паспорті речі про її продаж) змінюють за взаємною згодою належність речі і, залишаючись у певному роді, річ набуває індивідуально-визначених ознак. Аналогічні зміни можуть відбуватися під час укладання договору найму (оренди), зберігання та ін.

Змінити статус речі з родової на індивідуально-визначену може здійснити і сам власник (тительний володар) речі, оскільки індивідуалізація буде сприяти здійсненню і захисту його прав і інтересів. Особа може самостійно здійснити індивідуалізацію придбаних (чи виданих) особистих речей – головних уборів, верхнього одягу, фляг, рюкзаків тощо, скажімо під час перебування на військовій службі чи під час відбування покарання в місцях позбавлення волі.

За певних обставин й індивідуальна визначена річ може фігурувати як предмет договору, як річ родовою. Якщо довірена особа отримала доручення придбати на аукціоні сучасного живопису будь-яку картину пензля українського майстра, то в даному випадку предметом договору буде виступати річ родовою. Хоча кожна картина належить до категорії індивідуально визначених речей [14, с. 73].

Правове значення поділу речей на індивідуально-визначені й родові полягає в тому, що у разі втрати індивідуально визначеної речі боржник звільняється від обов'язку передати подібну до неї річ кредитор, але зобов'язаний виплатити останньому грошову компенсацію; у разі втрати родових речей боржник, як правило, зобов'язаний передати кредиторі схожі речі [16, с. 151].

Залежно від того, які речі становлять предмет договору – родові чи індивідуально визначені, настають і різні правові наслідки, пов'язані з переходом права власності, правомоччями з її розпорядження, покладання ризику випадкової загибелі чи пошкодження речі, тягарем утримання майна, правом на упушену вигоду. При відчуженні родових речей внаслідок їх не настає правонаступництва.

Загибель індивідуально-визначеної речі, як правило, є підставою для звільнення боржника від виконання зобов'язання в натурі, оскільки такі речі є юридично незамінними.

Як виняток, підставою звільнення боржника від виконання зобов'язання в натурі може бути загибель родової речі, яка за своєю природою віднесена до категорії обмежено родових речей. Скажімо загибель тварини чи рослини, що занесені в т. зв. Червону чи

Зелену книгу. Незважаючи на існування в природі речей такого самого роду, зобов'язання фактично неможливо виконати в натурі, а мова може йти лише про виплату грошового відшкодування.

Розмежування речей на такі, які мають індивідуально визначені ознаки, та речі з родовими ознаками має і суто практичне значення, оскільки дає змогу з'ясувати юридичну природу договору і правильно застосувати норми права на етапі виконання договору, а також у разі порушення зобов'язань. Так, якщо предмет договору (річ із родовими ознаками чи з індивідуально визначеними), по суті, не впливає на правову природу договорів купівлі-продажу, перевезення, зберігання, оскільки продавець, перевізник, зберігач повинні надати контрагенту або визначену договором конкретну річ або таку саму кількість речей такого самого роду, то в інших випадках характер речі (родова чи індивідуально визначена) змінює природу договору, так, договір найму відрізняє від договору позики саме предмет договору.

Традиційно вважається, що предметом договору найму виступають індивідуально визначені речі, оскільки у ст. 760 ЦК України закріплено таку кваліфікуючу властивість речі як предмету договору, як її індивідуальну визначеність. І, відповідно, наймач зобов'язаний повернути власнику по закінченню строку договору саму ту річ, яку він отримав у користування.

Дані, що характеризують річ, можна визначити за різними критеріями: назвою, символом, кольором, розміром, формою, моделлю, місцем знаходження, зображенням на місцевості, інвентаризаційних, реєстраційних, кадастрових номерів тощо [3, с. 113]. Проте ми вважаємо, що обов'язок повернути ту саму річ не означає, не впливає на природу речей, яка є предметом договору, якщо вона відноситься до так званих, обмежено родових (квазі-родових) речей.

Так, за договором прокату наймач отримує майно в тимчасове користування за плату, яку визначає наймодавець (ст. 789 ЦК України). У Класифікаторі видів економічної діяльності (КВЕД ДК 009:2010) [4], який діє з 2 січня 2012 р., наводиться перелік речей, які можуть надаватися у прокат.

У підкласі 77.29 *Прокат інших побутових виробів і предметів особистого вжитку* до таких речей віднесені будь-які вироби для домашніх господарств і підприємств: текстиль, кераміка, скло, кухонний та столовий посуд, електричні прилади і домашнього начиння, ювелірні вироби, квіти та рослини та ін. Підклас 77.21 *Прокат товарів для спорту та відпочинку* включає прокат пляжних стільців і парасольок, іншого спортивного устаткування. І якщо за договором побутового прокату велика кількість контрагентів (через специфіку суб'єктного складу) отримала в

користування, скажімо, парасолі, лежаки, футбольні чи волейбольні м'ячі, комплекти настільних ігри (шахи, шашки, нарди), то незважаючи на те, що за правовою природою договір майнового найму передбачає повернення саме тих речей, які були надані в тимчасове користування за плату, внаслідок знеособлення речі, наймачеві повертаються так звані квазі-індивідуально визначені речі. Аналогічний висновок можна зробити щодо предмету договору прокату на ринках. Так, відповідно до п. 19 Правил торгівлі на ринках за окрему плату, продавцям можуть надаватися такі послуги: прокат торговельного інвентарю, обладнання, засобів виміральної техніки, санітарного одягу [9].

Між речами, визначеними родовими ознаками, і речами індивідуально визначеними існує тісний взаємозв'язок і динаміка, оскільки за певних умов родові речі можуть набути ознак індивідуально визначених, і, навпаки, індивідуально визначені, втрачають свої ідентифікуючі ознаки внаслідок знеособлення, коли речі кількох власників змішуються.

Існування квазі-родових чи квазі-індивідуально визначених речей є підставою для певних роздумів при оцінці традиційного висновку, що предметом одних договорів можуть бути виключно речі індивідуально визначені (оренда, позичка, підряд), інших – виключно речі з родовими ознаками (позика).

Висновки. Для цивільного обороту найістотніше значення мають об'єкти речових прав. Серед об'єктів речових прав центральне місце належить речам, які мають індивідуально визначені ознаки, зокрема і речі нерухомі, оскільки неможливо бути власником абстрактної кількості однорідних речей. Речі, визначені родовими ознаками, виступають як об'єкт зобов'язальних прав.

Належність речі до категорії речей із індивідуально визначеними ознаками чи до речей із родовими ознаками зумовлена властивостями самої речі або сторонами під час укладання чи виконання договору, або самим власником чи титульним володарем речі, визначає її правовий режим, зміст прав та обов'язків учасників цивільних правовідносин предметом яких виступає річ, та способи захисту порушених прав.

На нашу думку, в системі класифікації речей за ознаками їх родової належності й індивідуальності, необхідно виокремлювати *квазі-індивідуальні* речі, тобто такі речі з родовими ознаками, які після їх відчуження і відповідної ідентифікації можуть набувати ознак індивідуально визначених речей. Тісний взаємозв'язок між речами, визначеними родовими ознаками, й індивідуально визначеними є підставою для певного перегляду традиційної концепції щодо залежності природи цивільно-правового договору від його предмету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вільнянський С. Радянське цивільне право. Частина перша / С. Вільнянський. – Харків: Вид. Харк. ун-ту, 1966. – 320 с.
2. Гражданский кодекс Восточной Галиции 1797 г. = Codex civilis pro Galicia Orientali anni MDCCXCVII / пер. с лат. А. Гужвы; под ред. О. Куталеидзе, В. Зубаря. – М.: Статут, Одесса, 2013. – 536 с.
3. Калаур І. Договірні зобов'язання з передання майна в користування: проблеми теорії та практики: [монографія] / І. Калаур. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2015. – 480 с.

4. Класифікатор видів економічної діяльності (КВЕД ДК 009:2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://evrovektor.com/kved/2010/857/Prokat-inshih-pobutovih-virobiv-i-predmetiv-osobistogo-vzhitku>
5. Кохановська О. Втілення та реалізація ідей розробників ЦК України щодо нормативного закріплення поняття та видів об'єктів цивільних прав // Актуальні проблеми приватного права України : Збірник статей до ювілею доктора юридичних наук, професора Н. Кузнецової / Відп. ред. Р. Майданик та О. Кохановська. – К. : ПрАТ «Юридична практика», 2014. – С. 247–271.
6. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України : у 2 т. – 5-те вид., перероб. і до допов. / за ред. О. Дзери (кер. авт. кол.), Н. Кузнецової, В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – Т.1. – 832 с.
7. Підпригора О. Основи римського приватного права : підручник / О. Підпригора. – К. : Вентурі, 1997. – 336 с.
8. Победоносцев К. Курс гражданского права. Часть первая : Вотчинные права / К. Победоносцев. – М.: Статут, 2002. – 800 с.
9. Правила торгівлі на ринках, затверджені Наказом Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України, міністерством внутрішніх справ України, Державною податковою адміністрацією України, Державним комітетом стандартизації, метрології та сертифікації України № 57/188/84/105 від 26.02.2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0288-02>.
10. Ромовська З. Українське цивільне право. Загальна частина : Академічний курс: підручник. – 3-є вид, допов. / З. Ромовська. – К.: ВД «ДАКОР», 2013. – 672 с.
11. Синайский В. Русское гражданское право / В.И.Синайский. – М.: Статут, 2002. – 648 с.
12. Сліпченко С.О. Особисті немайнові правовідносини щодо оборотоздатних об'єктів: монографія / С.О. Сліпченко. – Х.: Діса плюс, 2013. – 552 с.
13. Суханов Е. О понятии и видах вещных прав в российском гражданском праве // Гражданское право России – частное право / Отв. ред. В. Ем. – М. : Статут, 2008 – 588 с.
14. Українське цивільне право : навчальний посібник / За ред. Ю. Заїки. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 358 с.
15. Харитонов Є. Цивільні правовідносини : [монографія] / Є. Харитонов, О. Харитонova. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Одеса : Фенікс, 2011. – 456 с.
16. Цивільне право України : Загальна частина / За ред. І. Бірюкова, Ю. Заїки : підручник. – К.: Алерта, 2014. – 510 с.
17. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О. Дзери, Н. Кузнецової, Р. Майданика. – 3-є вид, перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 976 с.
18. Шимон С. Теорія майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин : [монографія] / С. Шимон. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – 664 с.